

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора психологічних наук, професора

Помиткіної Любові Віталіївни

на дисертацію Штомпель Любові Миколаївни

«**Психологічні особливості адаптації учнів до складання ЗНО**»,

представлену до захисту на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 053 Психологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. У сучасних умовах політичних, економічних та соціокультурних трансформацій українського суспільства система освіти потребує прогресивних нововведень і перетворень, враховуючи передовий зарубіжний досвід і вітчизняні традиції в освітньому процесі. Нагальність освітніх реформ усвідомлюється керівництвом держави і останнім часом багато нововведень було відображено в реформі Міністерства освіти і науки України – «Нова українська школа».

Вагомим кроком у напрямку реформування освіти було запровадження у 2008 році обов'язкового проведення вступних випробувань до закладів вищої освіти шляхом зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО). Однак, не дивлячись на те, що дана процедура в Україні, як обов'язкова, вже проводиться 13 років, до цього часу серед науковців, політиків, експертів в освітній сфері, громадськості існують дискусії стосовно необхідності проведення ЗНО. Одним із аргументів на користь відміни такого формату оцінювання знань випускників є твердження, які, до речі підкріплені фактами, що під час тестування учні зазнають потужного психологічного навантаження, в результаті якого з'являються проблеми, пов'язані з виникненням у більшості молодих осіб негативних реакцій на стрес, а інколи й стресового розладу.

Таким чином, нагальним і досить важливим питанням для теоретиків і практиків постає необхідність надання випускникам фахової психологічної допомоги для пониження рівня їх емоційної напруги і тривоги на іспиті, формування впевненості у своїх силах та вироблення необхідних навичок, які допоможуть впоратись зі стресом не тільки під час іспиту, але і в інших складних життєвих ситуаціях, з якими досить часто зустрічається сучасна особистість.

Виходячи з цього, актуальність і важливість дисертаційного дослідження Штомпель Л.М. не викликає сумніву. Мета представленої дисертаційної роботи, що полягає у виокремленні та аналізі психологічних особливостей адаптації учнів-випускників до складання ЗНО, а також завдання визначені вірно і своєчасно.

Наукова новизна одержаних результатів. На нашу думку особливо значущими положеннями наукової новизни є наступні:

по-перше, авторка переконливо обґрунтовує положення про те, що загальною тенденцією наукових досліджень адаптації є перехід від її розгляду як фізіологічного процесу до вивчення соціально-психологічних аспектів адаптаційного процесу. На основі сучасних концептуальних підходів, психологічну адаптацію учнів до складання ЗНО вона цілком правильно визначила як мультикомпонентний процес психоемоційного пристосування особистості учня до нових умов і методів визначення рівня навчальних досягнень;

по-друге, авторкою здійснено глибокий аналіз психологічних особливостей адаптаційного процесу, на основі чого доведено, що особливості психологічної адаптації учнів до складання ЗНО пов'язані з впливом системи детермінант емоційного характеру (рівень ситуативної тривожності), рефлексивного (показник самооцінки та інтелекту досліджуваних) та поведінкового (копінг-стратегія, спрямована на пошук соціальної підтримки у стресогенних ситуаціях);

по-третє, Штомпель Л.М. детально проаналізувала особистісні характеристики, що входять до емоційного, рефлексивного та поведінкового компоненту психологічної адаптації школярів;

по-четверте, особливо цінними є результати емпіричного дослідження дисертантки, під час якого було з'ясовано, що загальний рівень адаптованості школярів до стресогенної ситуації з перевірки знань (ЗНО) є досить низьким, а у деяких учнів межував з дезадаптацією;

по-п'яте, значущою є авторська тренінгова програма з формування функціональних психологічних компетенцій та оптимізації адаптаційної поведінки школярів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків дисертації.

Штомпель Л.М. переконливо доводить, що успішність психологічної адаптації учнів до складання ЗНО залежить від низки факторів як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. При цьому основними її детермінантами визначено нейродинамічні, психодинамічні, особистісні та соціально-психологічні компоненти. Деадаптацію розглянуто як порушення пристосування індивіда до умов соціального середовища, причинами цього є недостатнє або хибне уявлення людини про себе, свої соціальні зв'язки та міжособистісні стосунки.

Авторкою на належному рівні обґрунтовано, що процес і результат адаптації учнів до складання ЗНО – це таке ставлення особистості до відповідної ситуації і поведінка в ній, що допомагає суб'єкту виконати необхідні вимоги ситуації або змінити її з метою відновлення втраченого балансу інтересів. Тобто, адаптивна поведінка випускників загальноосвітніх навчальних закладів передбачає здатність молодій людині застосовувати раніше набуті знання і досвід, будувати таку модель поведінки, за якої можна виконати вимоги ситуації і максимально успішно скласти іспити.

Дисертантка абсолютно правомірно вказує на те, що карантин, у зв'язку з пандемією Коронавірусу Covid-19, додав низку нових дезадаптаційних чинників. У роботі доведено, що результатом успішної психологічної адаптації учнів-випускників до складання ЗНО є стійкий особистісний адаптаційний потенціал. Для цього важливо надати узагальнені орієнтири психологічно адаптованої особистості до стресогенних ситуацій, допомогти учням повірити в себе, у свої сили і можливості, сформувані прогресивні життєві установки.

Позитивне враження справляє аналіз стану наукової розробки теми та опрацювання значної кількості джерел з даної проблематики, оскільки авторка звертається не лише до психологічної літератури, а й до соціологічної біологічної, філософської та ін. Це дало змогу продемонструвати

міждисциплінарний характер досліджуваної проблеми, а також достатньо глибоке розуміння адаптації як психологічного явища.

Ідея, закладена в назві дисертації Штомпель Л.М., послідовно розкривається в тексті роботи, що є логічно завершеним дослідженням. У ньому сформульовані нові науково обґрунтовані результати, які у сукупності вирішують поставлені завдання і сприяють збагаченню сучасної психологічної науки та удосконаленню практики підготовки учнів до складання ЗНО.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Проведений аналіз представленої дисертаційної роботи дає підстави констатувати, що дисертація логічно структурована, розділи взаємопов'язані і становлять цілісне наукове дослідження, що дозволило авторці досить глибоко дослідити проблему психологічної адаптації учнів до складання ЗНО та досягнути поставленої мети.

Таким чином, дана дисертація, безперечно, сприяє збагаченню наукових знань про сутність, зміст, рівні і засоби, а також роль психологічної адаптації учнів до складання ЗНО. Зміст роботи Штомпель Л.М. свідчить про досить високий рівень її теоретичних знань і практичних навичок розв'язання науково-дослідницьких проблем.

Висновки розкривають основні положення змісту роботи та повною мірою відповідають поставленим завданням. Виходячи з аналізу основної частини дисертації, а також додатків, можна зробити висновок, що мета дисертаційного дослідження досягнута, а робота є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки та напрями їх використання. Теоретичне значення одержаних результатів полягає в розробленні авторської концепції, в якій розкриваються складність і суперечливість психологічної адаптації учнівської молоді.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що викладені у роботі положення, висновки та рекомендації мають прикладне застосування – розраховані на використання при розробці тренінгових програм шкільними психологами для роботи з учнями, які мають низький рівень стресостійкості.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення та результати дисертаційного дослідження Штомпель Л.М. повною мірою відображено у 7 авторських публікаціях, з них 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в закордонному періодичному виданні, 3 тез наукових доповідей, опублікованих у збірках матеріалів наукових конференцій

Дискусійні положення та зауваження.

У цілому, оцінюючи позитивно представлену дисертаційну роботу, потрібно також вказати деякі зауваження і побажання.

По-перше, у першому підрозділі роботи Штомпель Л.М. проводить детальний огляд різних наукових підходів у дослідженні адаптаційного процесу, описує різні концепції вікової періодизації розвитку особистості тощо. На наш погляд, необхідно було чітко вказати та обґрунтувати, на які періодизації психічного розвитку особистості орієнтується авторка у своєму дисертаційному дослідженні.

По-друге, розглядаючи стадії процесу підготовки і проходження учнями ЗНО (с. 55) дисертантка вказує відповідно на сім етапів психологічної адаптації учнів. Це оригінальна авторська «структурація» адаптаційного процесу, але, на наш погляд, дисертантці потрібно було детальніше проаналізувати і описати психо-емоційні зміни, яких зазнає учень на кожному з вказаних етапів.

По-третє, відповідно до поставлених завдань, у другому розділі дисертації (с. 71), при обґрунтуванні емпіричної моделі дослідження, авторка наголошує на тому, що психологічна адаптація учнів включає такі основні складові, як: емоційний, рефлексивний та поведінковий компоненти. Як відомо, рефлексивний компонент характеризується через показники самооцінки та інтелекту досліджуваних, проте у тексті дисертації дослідження інтелекту майже не представлено.

По-четверте, у третьому розділі, при інтерпретації результатів формувального експерименту, представлено результати за кожною зі шкал діагностичних методик до та після експериментального впливу (тренінгової взаємодії з психологом). Така надмірна деталізація у вигляді великої кількості

масивних таблиць помітно обтяжує роботу. Достатньо було б співставити результати експериментальної та контрольної групи досліджуваних на констатувальному етапі другого порядку.

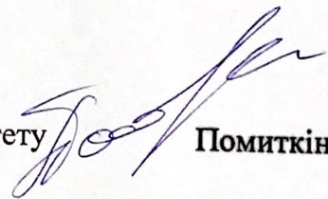
Однак, наведені зауваження не знижують наукової значимості дисертаційної роботи Штомпель Л.М. Вони можуть сприйматися як рекомендації для подальшої роботи над науковою проблемою, що є надзвичайно актуальною для сучасного українського суспільства. Дисертація Штомпель Л.М. «Психологічні особливості адаптації учнів до складання ЗНО», є самостійним, завершеним дослідженням, що містить науково обґрунтовані, цікаві і досить важливі результати у заявленій галузі знань.

Загальний висновок.

Враховуючи вищезазначене, вважаю, що за змістом та оформленням дисертаційна робота Штомпель Л.М. «Психологічні особливості адаптації учнів до складання ЗНО», відповідає вимогам МОН України, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, яка відповідає вимогам пунктів 10–12 Постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», а її авторка – Штомпель Любов Миколаївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри авіаційної психології
Факультету лінгвістики та соціальних
комунікацій Національного авіаційного університету

Помиткіна Л.В.

Ліпис гр. Помиткіної Л.В.
засвідчую
Вчений секретар
Факультету авіаційного університету

